

Sanja Stanić*, Doris Žuro**

Sociokulturni pritisci razvoja poremećaja jedenja – sociološka perspektiva

SAŽETAK

Poremećaji jedenja eskaliraju u zapadnim, razvijenim zemljama 1960-ih godina kada započinje i njihovo sistematično proučavanje. Posljednjih desetljeća postaju globalni fenomen, što se povezuje sa širenjem zapadnih kulturnih obrazaca i ideala ljepote. Poremećaji jedenja su višestruko uzrokovani i nastaju djelovanjem bioloških, psiholoških i sociokulturnih faktora. Razvoj poremećaja jedenja najčešće se događa u adolescenciji, kada mladi postaju okupirani izgledom i tijelom. U radu im se pristupa iz sociološke perspektive, fokusiranjem na utjecaju sociokulturnih čimbenika rizika. Vršnjačke grupe, obitelj i mediji mogu utjecati na razvoj nezadovoljstva izgledom tijela i tjelesnom masom. Vršnjaci su važna referentna grupa. Brojna istraživanja su potvrdila da pritisak vršnjaka može biti motiv razvoja poremećaja jedenja. Odnosi u obitelji, obiteljsko okruženje i roditeljska očekivanja mogu utjecati na percepciju tjelesne mase i prehrambene navike djece. Medijski pritisak razvidan je kroz prezentaciju mršavog izgleda koji osigurava prihvaćenost i uspješnost. Posljednjih godina istraživanja se usredotočuju na utjecaj društvenih mreža. Societalne mjere u razdoblju pandemije COVID-19 negativno su utjecale na poremećaje jedenja. S obzirom na prirodu poremećaja jedenja prilikom tretmana, pojavljuju se etičke dileme. U Hrvatskoj su poremećaji jedenja društveno zanemareni i nedovoljno istraženi, s nepoznatim dimenzijama učestalosti i rasprostranjenosti. Procjene o broju osoba s poremećajem u Hrvatskoj se razlikuju, međutim, postoji slaganje o eskalaciji ovog poremećaja i spuštanju dobne granice. Poremećaji jedenja ugrožavaju zdravlje i ostvarenje životnih ciljeva osobe te najčešće negativno utječu na odnose u društvenim grupama u kojima se osoba kreće. Na razini društva poremećaji jedenja su značajan zdravstveni problem koji dugoročno opterećuje zdravstveni i socijalni sustav i odražava se na humani kapital. U zaključku se poremećaji jedenja promatraju u društvenom kontekstu.

Ključne riječi: sociokulturni rizici, poremećaji jedenja, vršnjaci, mediji, obitelj, pandemija COVID-19, Hrvatska, bioetika.

* Filozofski fakultet u Splitu, Split, Hrvatska. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0569-4841>.

** Katolički bogoslovni fakultet u Splitu, Split, Hrvatska. ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6217-9453>.

Adresa za korespondenciju: Sanja Stanić, Filozofski fakultet u Splitu, Poljička cesta 35, 21000 Split, Hrvatska.
E-mail: ssanic@ffst.hr.

UVOD

Premda se često smatraju fenomenom modernog vremena, poremećaji konzumiranja hrane poznati su od vremena antičkog Rima i srednjovjekovlja. Primjerice, starorimski aristokrati prejedali su se i provocirali povraćanje kako bi ponovo mogli jesti. Ovakvo ponašanje bilo je znakovito za bogate i elitne pojedince, dok je većina pripadnika nižih društvenih slojeva imala uobičajene i zdrave prehrambene navike (Crichton, 1996). Starogrčka i egipatska kultura poznavale su ritual posta koji je trajao određene periode vremena. Također, poznati su slučajevi spiritualnog izgladnjivanja kod ranih kršćana koji su na taj način iskazivali prezir prema hedonizmu i materijalizmu svoga vremena (Miller i Pumariega, 2001). U srednjovjekovnoj Italiji, kako bi dosegle višu razinu duhovnosti i blizine Bogu, neke žene su se izgladnjivale. Zbog dugotrajnog posta i samodiscipline poštovane su kao svetice. Njihovo ponašanje poznato je kao „sveta anoreksija“ (Bell, 1985). U slučaju ranijih povijesnih razdoblja radilo se o rjeđim slučajevima, povremenim epizodama poremećenih navika hranjenja te praksama koje su bile ograničene na određene grupe ili strukture pojedinaca.

Poremećaji jedenja postat će učestali u zapadnim zemljama od sredine 1960-ih godina. Podaci ukazuju na sve veći broj osoba koje pate od ovog poremećaja.¹ Nagel i Jones (1992) ističu kako dosežu epidemijske proporcije, osobito među adolescentima te kako se u Sjedinjenim Američkim Državama i zapadnoj Europi može govoriti o „modernoj epidemiji“ (Gordon, 2001). Paralelno s eskalacijom problema jedenja u zapadnim će zemljama započeti njegovo sistematično istraživanje i proučavanje.

Poremećaji jedenja određuju se kao bihevioralni i psihološki poremećaji. American Psychiatric Association (2023) određuje ih kao „bihevioralna stanja koje označava ozbiljno i stalno poremećeno ponašanje jedenja te s time povezane uznemirujuće misli i emocije“. Uzroci poremećaja jedenja su višestruki i mogu biti biološki, psihološki, društveni i kulturni te mogu pridonijeti razvoju ovog poremećaja na različite načine kod različitih pojedinaca. S obzirom na mnogostruku uzročnost, poremećaji jedenja su od interesa različitim znanstvenim disciplinama.

U radu se, iz sociološke perspektive, fokusiramo na prikaz društvenih i kulturnih okolnosti i čimbenika rizika za nastanak i razvoj poremećaja jedenja, što su društvene grupe vršnjaka i obitelji te mediji. Imajući u vidu da je pandemija COVID-19 bila pored zdravstvene i društvena kriza, prikazat ćemo i rezultate nekih istraživanja o njenom utjecaju na poremećaje jedenja. Poremećaji jedenja su višestruko uzrokovan i po život opasan zdravstveni problem, što nalaže poseban pristup u njihovoj stručnoj

¹ Prema podacima, u nekom razdoblju života, od poremećaja jedenja u SAD-u patilo je 6 % žena (14,4 milijuna) i 4,07 % muškaraca (6,6 milijuna). U istom razdoblju smrtnih slučajeva je bilo 10 200 (Deloitte Access Economics, 2020, str. 14).

i znanstvenoj obradi i tretmanu, ali se isto tako otvaraju etičke dileme u pogledu medicinskog pristupa i tretmana oboljelih osoba. U tom smislu se poremećaji jedenja promatraju u perspektivi bioetike. Naposljetku, ukratko se osvrćemo i na stanje u Republici Hrvatskoj.

POREMEĆENI OBRASCI JEDENJA I POREMEĆAJI JEDENJA

U svakodnevnom životu i komunikaciji poremećaji jedenja i prehrane poimaju se široko i neodređeno. Često se pod ovim pojmovima podrazumijevaju različiti odnosi prema hrani i ponašanja prilikom konzumacije hrane. Odnose se na osobe čija je prehrana nedostatna, neredovita ili odstupa od redovitih prehrambenih navika. Također, odnose se na osobe s prekomjernom tjelesnom masom ili pretile, kao i na one koje pate i liječe se od poremećaja jedenja. Zbog konceptualne jasnoće, ali i zbog operacionalizacije u eventualnoj izradi dizajna istraživanja, važno je definirati i razlikovati koncepte koji podrazumijevaju različite razine poremećaja jedenja.

U literaturi se redovito razlikuju poremećeni obrasci jedenja (engl. *disordered eating*) i poremećaji jedenja² (engl. *eating disorders*). Premda su obrazloženja razlika većinom podudarna, oslonit ćemo se na vrlo ilustrativno objašnjenje koje navodi The London Centre for Eating Disorders and Body Image (2022). Naime, na stranicama ovog Centra objašnjava se kako bi, ako u spektru jedenja s jedne strane postavimo zdrav odnos prema hrani, a poremećaje jedenja na drugoj, suprotnoj strani, poremećeni obrasci jedenja bili negdje u sredini. Nadalje, važno je odgovoriti na pitanje kada poremećeni obrasci jedenja prerastaju u poremećaj jedenja, odnosno, kako razlikovati različita ponašanja kojima se u suvremenom društvu smanjuje ili održava tjelesna masa, od poremećaja jedenja. Radi se o tome da su poremećeni obrasci jedenja različita ponašanja kojima utječemo na tjelesnu masu i izgled tijela, koja su uvjetovana kulturno nametnutim obrascima ljepote i mršavosti. Poremećeni obrasci jedenja mogu se odrediti kao „kulturno inducirano hranjenje“, kao obrasci ponašanja koji izravno proizlaze iz socioekonomskog i kulturnog konteksta (Hesse-Biber i sur., 2006, str. 211). O poremećenim obrascima jedenja govorimo kada osoba, u želji da uskladi svoju tjelesnu masu s kulturnim idealima mršavosti, počinje intenzivno vježbati, držati dijete, brojiti kalorije, jesti samo neke vrste hrane, koristiti laksative, povraćati nakon prejedanja. Međutim, navedenim ponašanjima ove osobe ne ugrožavaju svoje zdravlje i redovito funkcioniranje i ne manifestiraju cjelokupni raspon obilježja povezanih s kliničkim slučajevima poremećaja jedenja (Striegel-Moore i Marcus (1995), prema Pike i Striegel-Moore, 1997). Drugim riječima,

² U stručnoj i znanstvenoj literaturi na hrvatskom jeziku se pod istim značenjem koristi termin „hranjenje“ i „jedenje“. U ovom radu odlučili smo primijeniti termin „jedenje“.

poremećeni obrasci jedenja i poremećaji jedenja podrazumijevaju slična ponašanja hranjenja. Međutim, razlika je u tome što kod prvih osoba pokazuje zabrinutost i preokupaciju tjelesnom masom te je pokušava smanjiti prakticiranjem različitih, nezdravih ponašanja, ali pri tome ne ispunjava određene kriterije kojima se potvrđuje poremećaj jedenja. Jasno je da su poremećeni obrasci jedenja u populaciji mnogo češći od uže definiranih poremećaja jedenja. Međutim, u kulturi u kojoj je tjelesni izgled iznimno važan i pridonosi postizanju društvenih benefita, pojedinci ne percipiraju svoje poremećene navike hranjenja kao pogrešne ili nezdrave, veći ih, suprotno tome, vide kao sredstvo postizanja cilja koji je društveno vrednovan i poželjan. Stoga velik broj ljudi s poremećenim obrascima jedenja ne zatraži stručnu pomoć, što je razlog visokih sivih brojki.

Klasifikacija poremećaja jedenja predstavljena je u dokumentu *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM-5* (2013) koji usvaja American Psychiatric Association. Za razliku od DSM-IV, koji je prepoznavao dva specifična poremećaja hranjenja: anoreksiju nervozu (AN) i bulimiju nervozu (BN) te ostale poremećaje, koji ne zadovoljavaju kriterije za jedan od navedenih, svrstavao u kategoriju nespecificiranih poremećaja jedenja, DSM-5 značajno proširuje spektar ovih poremećaja.³

ZAPADNA KULTURA I RIZICI RAZVOJA POREMEĆAJA JEDENJA

Ljepota je društveno konstruirana. Kako su se standardi ljepote mijenjali, ljudi su tijekom povijesti kontinuirano usklađivali svoja tijela s kulturno određenim idealima. Raniji ideal ženskog tijela s oblinama zamijenjen je 1960-ih godina vitkim izgledom. Do 1990-ih godina mršavo žensko tijelo postat će opće prihvaćen ideal lijepog ženskog tijela (Swami, 2015). Ideal vitkosti, promoviran putem slavnih osoba i medija, postao je sveprisutan te s vremenom i globalno prihvaćen. Kako su se procesom vesternizacije širili obrasci ljepote mršavog tijela, širit će se i poremećaji hranjenja.

Zapadna kultura promovira mršavo žensko tijelo kao kriterij uspješnosti i prihvaćenosti. Medijska idealizacija mršavog izgleda poručuje kako su samo vitke i lijepe žene prihvaćene, cijenjene i voljene. Mršavost je „uvjet uspješnosti, ugleda u

³ Prema DSM-5 tipovi su: anoreksija nervozna (AN), bulimija nervozna (BN), poremećaj prejedanja (BED), drugi specifični poremećaji hranjenja i jedenja (OSFED), pika, poremećaj ruminacije, poremećaj restriktivnog unosa hrane (ARFID), nespecificirani poremećaji hranjenja i jedenja (UFED) te kategorija ostalo (INSIDEOUT, Institute for Eating Disorders, 2023). Međunarodni sustav klasifikacije *International Classification of Diseases, Classification of Mental and Behavioural Disorders* (ICD-11) (2018) navodi sedam glavnih poremećaja: dijagnostičke kategorije anoreksije nervoze i bulimije nervoze, poremećaja prejedanja i tri dodatna poremećaja: poremećaj izbjegavanja/restruktivnog unosa hrane, pika i poremećaj ruminacije. O klasifikacijama detaljnije govore Hoek (2013) i Attia i sur. (2013).

grupama, napretka u karijeri, znak zdravlja te obećava dobar život“ (Hesse-Biber i sur., 2006, str. 209). Idealizacija mršavog izgleda, koji posredstvom medija i slavni osoba promovira zapadna kultura, među glavnim je sociokulturnim rizicima nastanka poremećenih obrazaca jedenja i poremećaja jedenja. Među ostalima, upravo su medijski pritisci u znatnoj mjeri pridonijeli rodnom disbalansu poremećaja jedenja, pri čemu ovi poremećaji u većoj mjeri pogađaju žene.⁴

Kulturna dimenzija poremećaja jedenja najrazvidnija je kod anoreksije nervoze i njenim porastom 1980-ih godina u Sjevernoj Americi i zapadnoj Europi. S obzirom na ukorijenjenost u zapadnim kulturnim vrijednostima, anoreksija nervoza definirala se kao „sindrom povezan uz Zapadnu kulturu“ (*Western culture-bound syndrome, CBS*)⁵ (Prince i Thebaud, 1983; Swartz, 1985).⁶ No, širenjem ovoga poremećaja na nezapadna područja, osobito Japan i druge dijelove svijeta, koji su izloženi intenzivnoj vesternizaciji, status anoreksije nervoze kao sindroma povezanog uz zapadnu kulturu preispituje se te se osporava njena ukorijenjenost u isključivo zapadnim lokalitetima. Umjesto toga se objašnjava transnacionalnom kulturom modernosti koju karakterizira socioekonomski stratum svojstven mnogim urbanim područjima svijeta, rastućim obiljem, globalnom fobijom pretilosti i difuzijom biomedicinske tehnologije (Lee, 1996).

Društvene norme koje se odnose na izgled tijela, kao i ideali ljepote, prenose se među kulturama te vode promjenama u ukusima, idealima i preferencijama. Premda je učestalost poremećaja jedenja i nadalje najveća u zemljama visokih prihoda, postoji trend globalnog rasta, osobito u istočnoj i južnoj Aziji (Wu i sur., 2020). Stoga se danas s razlogom govori o globalnoj raširenosti poremećaja jedenja koji su uvršteni u *The Encyclopedia of World Problems & Human Potential* (2020).⁷ Uz to, dok su ih ranija istraživanja povezivala s višim društvenim klasama⁸, bilježi se njihovo rasprostriranje diljem svih društvenih slojeva. Novije studije pokazuju kako nema povezanosti između višeg društvenoekonomskog statusa i ponašanja poremećaja jedenja te da se

⁴ Prema procjenama 1 : 10 ili približno 90 do 95 % slučajeva poremećaja jedenja odnosi se na žene. Prema podacima koje iznosi American Anorexia and Bulimia Association, približno 1 000 žena svake godine premine kao rezultat anoreksije (UAMS, Department of Pediatrics, Section of Adolescent Medicine).

⁵ CBS se definira kao kolekcija znakova i simptoma bolesti koji su ograničeni na određeni broj kultura zbog nekih njihovih psihosocijalnih obilježja (Prince, 1985, str. 197).

⁶ Treba spomenuti kako se mišljenja autora razlikuju. Nalazi Keel i Klump (2003, str. 747) pokazuju da je bulimija nervoza sidrom vezan uz kulturu, dok anoreksija nije. Ovi autori zaključuju kako nasljednost bulimije nervoze može varirati među kulturama u odnosu na anoreksiju nervozu.

⁷ Navedena enciklopedija je projekt neprofitnog i nezavisnog istraživačkog instituta i dokumentacijskog centra Union of International Associations (UIA) utemeljenog 1907. u Bruxellesu.

⁸ Primjerice, Scodellaro i sur. (2017) navode kako su patologije prehrambenog ponašanja učestalije među djevojkama viših društvenih slojeva, kao rezultat patološke primjene normi izvrsnosti kao odgovoru na tenzije znakovite za mladenaštvo.

ovi poremećaji pojavljuju kod osoba koje pripadaju različitim društvenim slojevima (Gibbons, 2001⁹; Huryk, Drury i Loeb, 2021).

SOCIOKULTURNI RIZICI RAZVOJA POREMEĆAJA JEDENJA

Danas prevladava mišljenje kako su poremećaji jedenja uzrokovani različitim utjecajima s obrascem simptoma koji predstavljaju njihovo zajedničko djelovanje te se ističe potreba sintetičkog proučavanja sociokulturnih, psiholoških i bioloških utjecaja (Culbert, Racine i Klump, 2015) i holističkog pristupa u proučavanju rizičnih faktora i učinaka (Tothova, 2019).

S obzirom na orijentaciju ovog rada, nadalje ćemo predočiti sociokulturne činitelje nastanka i razvoja poremećaja hranjenja. Pri tome je koristan model Sterna (2018), koji povezuje sociokulturno posredovane ideale tjelesne mase, nezadovoljstvo tijelom i pojavu poremećaja jedenja.¹⁰ Prema spomenutom modelu tripartitnog utjecaja tri su primarna sociokulturna izvora utjecaja koji pridonose razvoju slike o tijelu i nastanku poremećaja jedenja: vršnjaci, obitelj, odnosno roditelji, i mediji. Prema ovom modelu dva čimbenika posreduju u odnosu između utjecaja i nastalih poremećaja: „usporedba izgleda“ i „internalizacija medijskih informacija“ (Stern, 2018, str. 523-524).

Na pritisak sociokulturnih faktora rizika osobito su osjetljivi adolescenti koji konstruiraju imidž tijela na mnoge načine, najčešće inkorporirajući inpute koji dolaze od vršnjaka, obitelji i medija (Hogan i Strasburger, 2008). Međutim, treba kazati kako su „sociokulturni utjecaji rizični faktori, ali ne i univerzalni jer će se samo dio osoba pokazati ranjivim na ove utjecaje, budući da se kod internalizacije ideala ljepote ispoljavaju individualne razlike“ (Culbert, Racine i Klump, 2015, str. 1146).

Utjecaj vršnjaka

Razvoj poremećenih obrazaca jedenja najčešće se događa u adolescenciji, kada mladi postaju okupirani izgledom i tijelom. Procesi fizičkog i psihičkog sazrijevanja odvijaju se u društvenom okruženju u kojemu se postupno gubi utjecaj obitelj dok raste utjecaj vršnjaka i medija. Nalazi biheioralne genetike, antropologije i sociologije govore o

⁹ Gibbons (2001) ukazuje kako se rezultati studija iz 1960. i 1970. godina, o učestalijoj pojavi poremećaja jedenja kod djevojaka višeg socioekonomskog statusa, mogu objasniti manjkavostima metodologije i uzorkovanja. Novije studije koje koriste drugačiju metodologiju i uzorkuju heterogene populacije pokazale su da poremećaji hranjenja pogađaju osobe bez obzira na klasnu pripadnost.

¹⁰ Prvi model koji navodi Stern je „model dvostrukog puta“. Ovaj model sintetizira tri etiološke teorije koje objašnjavaju spektar bulimičnog poremećaja, sociokulturni model, model ograničenja hranjenja i afektivni regulacijski model. U modelu dvostrukog puta internalizacija nerealnih ideala mršavosti potiče razvoj nezadovoljstva tijelom, što povećava rizik simptoma bulimije kroz mehanizme ograničenja prehrane. Ovi mehanizmi povećavaju rizik od bulimičkih simptoma jer jedenje može pružiti utjehu i odvratanje od negativnih emocija. Prejadanje može ublažiti nelagodu uslijed ograničavanja prehrane.

važnosti utjecaja vršnjačkih grupa, pri čemu tijekom odrastanja djeteta vršnjaci imaju značajniji utjecaj od roditelja (Harris, 1998, prema Corsaro, 2005, str. 111).

Adolescentske vršnjačke grupe su grupe snažnog utjecaja na oblikovanje stavova i ponašanja. Kako raste želja za neovisnosti od obitelji i roditelja, tako vršnjaci postaju važna referentna grupa. Djeca se počinju uspoređivati s vršnjacima u dobi od 7 i 8 godina. U toj dobi usporedbe se općenito javljaju u okolnostima vezanim uz zadatak, a ne u situacijama orijentiranim na izgled (Ruble i sur., 1980, prema Lewallen i Behm-Morawitz, 2016). Članovi grupe dijele slične stavove, nazore i ponašanja, kako dobre, tako i loše. Vršnjačka skupina predstavlja supkulturu koja može umanjiti ili pojačati ideju o mršavosti i ponašanjima usmjerenim na gubitak tjelesne mase (Meyer i Gast, 2008). Moguće je da vršnjaci utječu na razvoj poremećaja hranjenja putem procesa socijalizacije, a također je moguće da djevojčice s ovim poremećajima biraju prijateljice koje pokazuju slična ponašanja (Zalta i Keel, 2006).

Utjecaj vršnjačkih grupa realizira se kroz prihvaćanje i uključivanje ili isključivanje članova. Grupa čiji su članovi preokupirani izgledom i tjelesnom masom te koji su usvojili ideal mršavog izgleda i ponašanja smanjenja tjelesne mase može uvjetovati pristup grupi mršavim izgledom ili priječiti ulazak onima čiji tjelesni izgled nije sukladan idealima ljepote koje je usvojila grupa. S druge strane, vršnjaci mogu zadirkivati i izrugivati druge s prekomjernom tjelesnom masom. Npopularnost, isključenost i izrugivanje mogu voditi usvajanju ponašanja poremećaja jedenja. Brojna istraživanja potvrdila su pritisak vršnjaka kao motiv promjene načina hranjenja i ustvrdila da postoji pozitivna korelacija između utjecaja vršnjaka i razvoja poremećaja jedenja (Eisenberg i Neumark-Sztainer, 2010; Meyer i Gast, 2008; Quiles Marcos i sur., 2013; Rayner i sur. 2013; Stice, 1998). Primjerice, u velikoj studiji Costa-Font i Jofre Bonet (2012), u kojoj je sudjelovalo 3 000 osoba ženskog spola između 15 i 34 godine, konstatiran je pritisak vršnjaka kao determinanta iskrivljene percepcije tijela i jedan od najznačajnijih utjecaja na izgled i razvoj anoreksije. Autorice su zaključile kako pritisak vršnjaka potiče „društveno prenosivu“ anoreksiju. Utjecaj vršnjaka pokazan je i studijom koja je ustvrdila da uspoređivanje s vršnjacima na društvenim mrežama ima snažnije efekte nego uspoređivanje sa slavnim osobama (Ho, Lee i Liao, 2016).

Treba, međutim, kazati kako nekim istraživanjima nije konstatiran značajan utjecaj vršnjaka na obrasce jedenja i izgled tijela. Primjerice, studija Field i suradnika (2001) provedena u SAD-u, u kojoj je sudjelovalo 6770 djevojčica i 5287 dječaka, pokazala je kako je utjecaj vršnjaka na zabrinutost o tjelesnoj masi i ponašanja kontrole tjelesne mase zanemariv. S druge strane, ova je studija potvrdila utjecaj roditelja i medija.

Utjecaj obitelji

Obitelj je društvena grupa u kojoj se, između ostaloga, razvijaju stavovi i ponašanja povezana s izgledom tijela i tjelesnom masom, stoga ima važnu ulogu u nastanku i razvoju ponašanja poremećaja jedenja (Cerniglia i sur., 2017; Quiles Marcos i sur., 2013; Stice, Marti i Durant, 2011). U osjetljivom razdoblju života, kao što je adolescencija, odnosi u obitelji, osobito roditelja i djece, mogu utjecati na percepciju tjelesne mase i prehrabene navike djece.

Neke dimenzije roditeljskog odgoja i obiteljskog života koje mogu izazvati osjetljivost djece spram tjelesne mase i prehrane opisane su još 1978. godine. Obitelji s anoreksičnom djecom opisane su kao rigidne, suviše zaštitničke, u kojima postoji problem izražavanja emocija te se izbjegavaju konflikti i konfliktne odluke (Minuchin i sur., 1978, prema Levická, Kovalčíková i Kováčová, 2014). Roditelji koji imaju problem s tjelesnom masom često svoj životni stil prenose na djecu, pa tako njihovi komentari i zabrinutost mogu kod djevojčica izazvati nezadovoljstvo tjelesnom masom (Keel i sur., 1997). Od utjecaja su društveni status i materijalno stanje kao društvene vrijednosti koje postaju životni ciljevi roditelja te se u tom smislu oblikuju i njihova očekivanja od djece. Pojačan roditeljski pritisak da budu uspješni i najbolji može biti veliko opterećenje za djecu. Anoreksija se često javlja kod djevojčica koje su uspješne, poslušne i uvijek nastoje zadovoljiti roditelje (Nolen-Hoek, 2014, prema Sarvananda, 2020).

Majke imaju osobitu ulogu u prijenosu kulturnih vrijednosti o poželjnoj tjelesnoj masi i obliku. Tako će dijete koje uočava da njegova majka pokušava izgubiti na tjelesnoj masi vjerojatnije biti više zabrinuto za svoju tjelesnu masu ili će biti stalno na dijete (Field i sur., 2001). Majke djevojaka oboljelih od poremećaja jedenja opisane su kao dominantne, nametljive i ambivalentne, a očevi kao pasivni i neučinkoviti (Garner, 1993, str. 1633). U literaturi se često spominju odnosi majke i kćeri. Studije pokazuju da majke imaju važnu ulogu u percepciji tjelesne mase i prehrabnim navikama svojih kćeri. Djevojčice koje pate od poremećaja jedenja vjerojatno imaju majke koje imaju iste probleme (Vincent i McCabe, 2000). Majka koja je sama bila nesigurna ili opterećena izgledom u mlađoj dobi vjerojatno će te poremećaje „prenijeti” svojim kćerima (Vidović, 2009).

Utjecaj medija

Mediji su iznimno važan, ako ne i glavni izvor informacija i poticaja k ostvarivanju ideala ljepote mršavosti, važnosti tog ideala i uputa kako ga postići (López-Guimerà, Levine i Sánchez-Carracedo, 2010). S obzirom na njihovu sve veću dostupnost, uloga medija postaje sve izrazitija kod distribucije mršavog izgleda svim društvenim slojevima. Na poruke i vizualne sadržaje koji se prenose putem medija osobito su

osjetljiva djeca i adolescenti, koji često ne mogu razlikovati ono što je prikazano od onoga što je stvarno.¹¹

Rezultati brojnih studija potvrdili su povezanost sadržaja koje prenose mediji i percepcije vlastitog tijela i izgleda. Istraživanje provedeno u Sloveniji pokazalo je značajan utjecaj medija na tjelesnu samopredodžbu, pri čemu je trećina djevojaka osjećala utjecaj revija i televizije, a petina njih oglasa (Kuhar, 2005). Utjecaj medija potvrdilo je i istraživanje djevojčica provedeno u SAD-u. Pokazalo se kako je učestalost čitanja određenih članaka povezana s držanjem dijeta, mršavljenjem i vježbanjem s ciljem mršavljenja i poboljšanjem oblika tijela. Fotografije iz časopisa utjecale su na ideju o savršenom tijelu kod 69 % djevojaka, dok je 47 % njih željelo smršavjeti (Field i sur., 1999). U studiji iz 2001. Katzmarzyk i Davis (2001) analizirali su promjene ženskih tijela na srednjim stranicama časopisa *Playboy*, u razdoblju od 1978. do 1998. Rezultati su pokazali kako je 70 % modela imalo nedovoljnu tjelesnu masu. S obzirom na to da se modeli ovog časopisa percipiraju kao „idealno“ tijelo žene, autori zaključuju kako se stvara društveni pritisak na žene da budu mršave te da se takvim promjenama ženskog tijela može objasniti nezadovoljstvo tijelom i poremećeno hranjenje kod žena. Metaanaliza koja je obuhvatila 25 studija pokazala je kako je viđenje vlastitog tijela značajno negativnije nakon gledanja mršavih modela nego prilikom gledanja modela prosječnih dimenzija ili *plus size* modela. Taj efekt je bio izraženiji kod djevojaka mlađih od 19 godina (Groesz, Levine i Murnen, 2002).

Objašnjenje utjecaja medija na odnos spram tijela i njegovo oblikovanje nudi teorija društvene usporedbe. Prema ovoj teoriji pojedinci se, prilikom osobne evaluacije, uspoređuju s drugima. Društvena usporedba je dvosmjerni fenomen. Osobe se mogu uspoređivati s ljudima koji su bolji od njih, što je „usporedba prema gore“ ili s onima koji su lošiji, što je „usporedba prema dolje“. Bilo koja od ovih dviju usporedbi može utjecati na osobnu procjenu, pri čemu usporedbe „prema gore“ mogu ugroziti samoprocjenu i samopoštovanje osobe (Tesser, 1988). Rezultati istraživanja ukazuju da izloženost slikama vodi k društvenoj usporedbi „prema gore“ (Scott i sur., 2023). Kako su pokazala brojna istraživanja, mediji mogu pridonijeti razvoju zabrinutosti za tjelesnu masu i nezadovoljstvo tijelom, međutim, svakako treba imati u vidu i činjenicu da oni mogu biti važan alat za promicanje zdravog načina hranjenja, kao i strategija prevencije.

Posljednjih godina istraživanja se usmjeravaju na društvene mreže i njihovu ulogu u nastanku poremećaja jedenja. Većina mladih danas ima pristup društvenim mrežama koje služe kao inkubator za društvenu usporedbu s vršnjacima i slavnim osobama

¹¹ Mladi često nisu svjesni da digitalna tehnologija i manipulacija u modnoj industriji koriste zračni kist i digitalna poboljšanja kako bi prikazali „idealno“ žensko i muško tijelo. Ove slike promoviraju nerealne standarde koje je nemoguće postići (Morris i Katzman, 2003).

(Perloff, 2014, prema Ho, Lee i Liao, 2016).¹² Za razliku od konvencionalnih medija, društvene mreže obilježava interaktivnost, pa korisnik može biti primatelj i odašiljatelj poruke, generirati sadržaje bilo da se radi o slikama, videomaterijalima, glazbi ili idejama. Pojedinci ili grupe mogu komunicirati, surađivati i povezivati se u realnom vremenu posredstvom teksta ili slike (Chung i sur, 2021).

U snažnom je porastu, naročito među mladim adolescentima, korištenje platformi koje omogućuju dijeljenje fotografija i videozapisa, uz upotrebu filtera te globalnu distribuciju sadržaja.¹³ Među platformama osobito je popularan Tik Tok, koji omogućuje emitiranje videosadržaja u trajanju do 60 sekundi. Nakon gledanja videa s određenim sadržajem aplikacija automatski nudi sličan sadržaj. Tema anoreksije uvedena je na ovu platformu putem "pro-ana" (pro-anoreksija) videa, gdje se korisnici međusobno podržavaju, potiču na mršavljenje i razmjenjuju savjete. Većinu takvih sadržaja platforma blokira putem kontrole sadržaja. Na platformama se, međutim, pojavljuju i "anti-pro-ana" (anti-pro-anoreksija) zajednice, koje dijele videozapise koji nude pomoć osobama s anoreksijom te podižu svijest o posljedicama anoreksije. Premda su istraživanja pokazala pozitivne efekte "anti-pro-ana" videozapisa (Oksanen i sur, 2015), postoji mogućnost da čak i takvi, pozitivni i sigurniji videozapisi, neizravno potaknu korisnike na poremećena prehrabna ponašanja (Logrieco i sur., 2021). Pored društvenih mreža istraživani su i učinci aplikacija za prehranu i tjelovježbu na poremećaje jedenja. Spomenute aplikacije često se promoviraju među učenicima i studentima kao alati u postizanju zdravog načina života. Unatoč tome što navedene aplikacije imaju za cilj poboljšanje zdravlja, one mogu negativno utjecati i proizvesti suprotne efekte, osobito kod onih koji su u riziku ili već imaju poremećaje jedenja (Eikey, 2021).¹⁴

ETIČKI PRIJEPORI

U društveno turbulentnom razdoblju 60-ih godina prošlog stoljeća, kada eskaliraju problemi jedenja, dolazi do afirmacije bioetike, u prvom redu kao reakcije na etičke dileme povezane s napretkom u medicini i tehnologiji. Snažan razvoj znanosti i tehnologije te primjena novih postignuća i izuma u području medicine povod su

¹² Prema podacima American Academy of Child and Adolescent Psychiatry (2018), 90 % tinejdžera u dobi između 13 i 17 godina koristi društvene mreže, 75 % ima barem jedan profil na društvenim mrežama, a 51 % posjećuje društvene mreže na dnevnoj bazi. U prosjeku tinejdžeri provode dnevno 9 sati *online*, ne računajući vrijeme za domaću zadaću.

¹³ Istraživanje američkih tinejdžera u dobi od 13 do 18 godina pokazalo je kako iznimno raste korištenje Tik Toka koji koristi 67 % tinejdžera, Instagrama, koji koristi 62 % i Snapchata koji koristi 59 % (Pew Research Center, 2022).

¹⁴ Studija je pokazala kako se prilikom korištenja aplikacija za prehranu i tjelovježbu pojavilo osam neželjenih posljedica: fiksacija na brojeve, stroga dijeta, opsjednutost, ovisnost o aplikacijama, visok osjećaj postignuća, ekstremne negativne emocije, motivacija „negativnim“ porukama i pretjerano natjecanje.

nastanku bioetike koja se, u kontekstu novih društvenih i tehnoloških okolnosti, razvija u Sjedinjenim Američkim Državama. No, ne samo vremenska podudarnost, nego i sama etiologija problema jedenja opravdava mogućnost da razmotrimo poremećaje jedenja u svjetlu bioetike.¹⁵

U knjizi *Bioethics: Bridge to the Future* (1971) Potter zagovara bioetiku kao novu disciplinu, koju konceptualizira kao most između sadašnjosti i budućnosti, prirode i kulture, znanosti i vrijednosti, čovječanstva i prirode. Bioetika kombinira znanost i filozofiju s mudrošću, njezin je cilj duboko human, ljudski opstanak i procvat. Pored toga, od važnosti je da Potter ističe interdisciplinarnu prirodu bioetičkog pristupa i nadilaženje granica između disciplina (ten Have, 2012, str. 61-62), odnosno premošćivanje jaza među znanostima kao glavni cilj bioetike (Zagorac i Jurić, 2008, str. 602). Povijesni razvoj bioetike kretao se širenjem kruga perspektiva u sagledavanju bioetičkih problema od zastupanja odabranih moralnih principa, preko prihvatanja etičkog pluralizma, znanstvene interdisciplinarnosti do pluriperspektivizma. Pristup bioetike obilježava interdisciplinarnost, uvažavanje i uključivanje u raspravu relevantnog kruga posebnih znanstvenih disciplina (Čović, 2011, str. 18-19). Eksplikacija i tretman poremećaja jedenja podrazumijevaju jednak pristup. Kako je prethodno ukazano, poremećaji jedenja su višestruko uzrokovani te se s ciljem obuhvatnosti sagledavanja zahtijeva interdisciplinarnost (Tothova, 2019). Različite znanstvene discipline uključuju se i surađuju na problemima jedenja na dva načina: u prvom redu kroz metodološko-istraživački pristup, koji podrazumijeva suradnju različitih disciplina na njihovom spoznavanju, sagledavanju, eksplikaciji i stjecanju saznanja i podataka. Drugo, u tretmanu poremećaja jedenja, razvidno kao suradnja multidisciplinarnog tima stručnjaka i znanstvenika, s ciljem njihova ublažavanja i liječenja.

The Center for Bioethics & Human Dignity, na internetskoj stranici *Bioethics.com*¹⁶ iznosi upozorenje na rastući problem poremećaja jedenja među tinejdžerima u SAD-u kao iznimno ozbiljan. Prema podacima za razdoblje od 2018. do 2023. godine posjete liječniku mlađih od 17 godina zbog ovih problema porasle su za 107 %, dok su posjete liječniku zbog anoreksije, kod koje je najviša smrtnost među mentalnim bolestima, porasle za 129,26 %.

Kada je riječ o težim poremećajima jedenja, osobito anoreksiji, postoje etičke dileme u pogledu medicinskog tretmana i liječenja. U tretmanu oboljelih osoba stručnjaci

¹⁵ Četiri su osnovna principa moderne biomedicinske etike: poštovanje autonomije (poštovanje sposobnosti donošenja odluka samostojnih osoba), neškodljivost (načelo da se drugima ne čini šteta), dobročinstvo (uvijek činiti najbolje za pacijenta, omogućavanje dobiti i odmjeravanje u odnosu opasnosti i cijene) i pravednost (ravnomjerna i poštena raspodjela dobiti, opasnosti i cijene) (Anderson, 2008; Beauchamp, 1996).

¹⁶ Stranica je javni servis The Center for Bioethics & Human Dignity (CBHD), koja prati novosti, teme, probleme i događanja u bioetici te obuhvaća spektar medicine, znanosti i tehnologije. CBHD je istraživački centar *Trinity International University*.

se susreću s konfliktnim etičkim principima te nije uvijek jasno koji je pristup dobar ili loš. Naime, poremećaji jedenja često su dio identiteta oboljelih pojedinaca koji ih, unatoč ozbiljnim zdravstvenim posljedicama, ne percipiraju kao opasne po zdravlje te nisu motivirani za promjene prehrambenih ponašanja i/ili liječenje.

Etički pristup u tretmanu poremećaja jedenja podjednako je kompleksan koliko i sam poremećaj. Etički tretman kompliciran je nizom čimbenika, uključujući multidisciplinarni tim s različitim prioritetima, kao i čest slučaj da sam pacijent nema uvid u ozbiljnost poremećaja od kojega pati (Bohon i McCurdy, 2014). Kako navode Bianchi, Stanley i Sutandar (2021), iz bioetičke perspektive, u domeni poremećaja jedenja pojavljuju se mnoga kompleksna pitanja, o kojima još ne postoji potpuni konsenzus. Primjerice, koliko dugo osobu držati u programu liječenja ako ona nije svjesna mogućeg smrtnog ishoda, ili, je li osoba s poremećajem jedenja sposobna samostalno donositi odluke o svom liječenju, ako je u manje ozbiljnom stadiju bolesti u odnosu na stadij kada je njeno funkcioniranje oslabljeno zbog bolesti?

Razmatrajući primjenu načela biomedicinske etike u liječenju osoba oboljelih od poremećaja jedenja, osobito anoreksije, Andersen (2008) smatra kako su ona generalno primjenjiva, ali među njima postoje određeni konflikti, kao primjerice između poštovanja autonomije pacijenta i dobročinstva. Pacijenti s ozbiljnim poremećajem jedenja, kao što je anoreksija, često daju privid sposobnosti za razumno i autonomno donošenje odluka. Andersen se poziva na istraživanja koja pokazuju da su, nedugo nakon prisilnog bolničkog liječenja, pacijenti, nakon prvobitnog odbijanja, bili zahvalni za pruženu medicinsku skrb. S druge strane, Bianchi, Stanley i Sutandar (2021) smatraju kako prisilno liječenje može imati lošiji ishod od liječenja za koje postoji dobrovoljni pristanak.¹⁷

UTJECAJI PANDEMIJE COVID-19 NA POREMEĆAJE JEDENJA

Pandemija COVID-19, kao oboljenje dišnih organa uslijed virusne infekcije, bila je primarno zdravstvena kriza. Kako bi se spriječilo širenje virusa i obolijevanja, propisane su epidemiološke mjere društvene naravi, poput zatvaranja trgovina, ugostiteljskih,

¹⁷ U bioetičkom kontekstu radi se o pristupu smanjenja štete koji se koristi u liječenju ovisnosti. Svrha ovog pristupa je ublažavanje potencijalne štete za pacijenta. U liječničkom tretmanu to bi značilo uvažavanje da osoba oboljela od poremećaja jedenja ne želi ili nije voljna udovoljiti svim zahtjevima liječenja, posebice ako je riječ o programu koji stavlja naglasak na unos hrane i povećanje tjelesne mase. Osobe pristupaju tretmanu, ali zadržavaju određene loše obrasce ponašanja (ozbiljna redukcija unosa hrane, zadržavanja BMI-ja ispod preporučene granice), što nalaže pitanje treba li pristupiti njihovom liječenju ili ne. Etička opravdanost odabira pristupa liječenja ovisit će o relevantnim kontekstualnim činjenicama. Međutim, ako se ispostavi da pacijent ne želi ili nije u stanju postići potpuni oporavak, da je sposoban donositi svjesne odluke o svom liječenju i da želi živjeti i poboljšati zdravstveno stanje, autori smatraju da bi se iz etičke perspektive mogao razmotriti pristup liječenja koji se odnosi na smanjenje štete (Bianchi, Stanley i Sutandar, 2021, str. 4-5).

obrazovnih i drugih prostora, održavanja fizičke distance i samoizolacije. Te su mjere utjecale na društvenu koheziju, društveni život i društvene interakcije, što nas upućuje da se pandemija može promatrati i kao društveni događaj. Fizičko distanciranje i izolacija, promjene načina života i rada, kao i društvenih interakcija imali su značajne društvene posljedice (Hosseinzadeh i sur., 2020). Nemogućnost kontrole događanja, strah za sebe i bližnje, kao i traume zbog gubitka bliskih osoba odrazili su se na mentalno zdravlje velikog broja ljudi, a osobito mlade populacije.¹⁸

Pandemijsko razdoblje je naročito negativno djelovalo na osobe s poremećajem jedenja ili kod kojih je postojao rizik za razvoj ovih poremećaja. Brojne studije su pokazale kako je život u pandemiji povećao rizik i doveo do porasta poremećaja prehrane (Cooper i sur., 2022; McLean, Utpala i Sharp, 2022; Rodgers i sur., 2020; Sarvananda, 2020; Spettigue i sur., 2021). Izvješća iz različitih zemalja, u Europi, Australiji i Sjevernoj Americi, pokazala su porast učestalosti dijagnoza ili pogoršanje poremećaja jedenja u populaciji oboljelih, često s težim simptomima i komorbiditetom (Cooper i sur., 2022; Zipfel, Schmidt i Giel, 2022). Kao povećani rizici za osobe s poremećajem jedenja navode se društvena izolacija, nesigurnost za hranu, povećan rizik za traumu, napetost i ograničeni pristup redovitim mehanizmima snalaženja u vremenu povećanog stresa. U kombinaciji s medijskim sadržajima koji šalju poruke o tjelesnoj masi i pritisku k samopoboljšanju, ovi čimbenici povećali su rizik od poremećaja jedenja (Cooper i sur., 2022).

Istraživanje Schlegl i suradnika (2020) pokazalo je kako je približno 70 % osoba s poremećajem jedenja osjećalo povećanu zabrinutost o hrani, obliku i masi tijela, želju za tjelesnom aktivnošću te usamljenost, tugu i unutarnji nemir. U isto vrijeme, psihoterapije i posjete liječniku opale su za 37 %, odnosno 46 %. Taquet i sur. (2021) pokazuju kako je incidencija poremećaja jedenja porasla za 15,3 % u 2020., u usporedbi s ranijim godinama. Rizik za poremećaje jedenja porastao je od ožujka 2020., do kraja te godine za više od 1,5 puta. Porast je zabilježen kod žena i djevojaka u adolescentskoj dobi te kod poremećaja anoreksije. Studija Spettigue i sur. (2021) o utjecaju pandemije na adolescente s poremećajem jedenja pokazala je kako su oni pokazivali više medicinske nestabilnosti i potrebe za hospitalizacijom, dok je 40 % adolescenata navelo pandemiju kao okidač za ove poremećaje. Metaanaliza Devoe i

¹⁸ Svjetska znanstvena organizacija (2022) izvijestila je kako je u prvoj godini pandemije COVID-19 globalna prevalencija anksioznosti i depresije porasla za 25 %. Prema ovom izvješću, pandemija je najviše utjecala na zdravlje mladih koji su više od ostalih skupina bili skloni suicidalnim mislima i samoozljeđivanju. Uz mlade, više su pogođene žene i osobe s psihičkim smetnjama. Slične nalaze pokazalo je i istraživanje *Utjecaj pandemije COVID-19 na mentalno zdravlje mladih* (2022) u zemljama Europske unije. Održavanje nastave *online*, ograničavanje sportskih i zabavnih aktivnosti, djelomični ili potpuni prekid društvenih kontakata te povećano vrijeme provedeno na internetu i društvenim mrežama, kod mladih su izazvali poremećaje u učenju, pad motivacije, slabljenje interakcija s vršnjacima i tjelesne aktivnosti, gubitak posla, a posljedično osjećaj izoliranosti i usamljenosti, tjeskobu i depresiju.

suradnika (2021) otkrila je velik porast hospitalizacija, porast simptoma, napetosti, depresije i promjena u indeksu tjelesne mase kod pacijenata s poremećajima jedenja za vrijeme pandemije. Pogoršanje stanja uvjetovano je također smanjenim pristupom skrbi i liječenju, promjenama u rutini i gubitkom svakidašnje strukture te negativnim utjecajem medija i društvene izolacije (Devoe i sur., 2021). Razmatrajući utjecaje pandemije na poremećaje jedenja Katzman (2021, str. 535) će konstatirati kako je pandemija razotkrila globalnu javnozdravstvenu krizu poremećaja prehrane koja je već bila u razvoju.

POREMEĆAJI JEDENJA U HRVATSKOJ

Poremećaji jedenja su ozbiljan i eskalirajući problem kod mladih osoba u Hrvatskoj. U drugim zemljama i stranoj literaturi postoji velik broj istraživanja, kao i njihov kontinuitet te značajna akumulacija podataka i saznanja. U Hrvatskoj je ovaj poremećaj slabije znanstveno obrađen, osobito iz perspektive društvenih znanosti, dok su češća istraživanja psihološkog i medicinskog, odnosno psihijatrijskog pristupa. Raspoloživi podaci potvrđuju da su ovi poremećaji u našoj zemlji rastući problem koji zavrjeđuje veću stručnu i znanstvenu pozornost.

Među provedenim istraživanjima, spomenimo istraživanje srednjoškolaca Pokrajac-Bulian, Mohorić i Đurović (2007), koje je pokazalo kako djevojke iskazuju više odstupanja u navikama i stavovima u vezi jedenja u odnosu na mladiće, kao i niže razine samopoštovanja i više nezadovoljstva tijelom u odnosu na mladiće. Nezadovoljnih tjelesnom masom bilo je 35,6 % djevojaka, dok ih 19,4 % nije bilo zadovoljno svojim izgledom. Istraživanje Livazović i Mudrinić (2017) pokazalo je porast ispitanika koji žele izgubiti na tjelesnoj masi, njih ukupno 65,5 %. Pri tome su djevojčice bile nezadovoljnije svojim tijelom i izgledom od dječaka, od kojih je 48,6 % priželjkivalo mršavije tijelo. Ovim istraživanjem utvrđena je korelacija između nezadovoljstva tjelesnim izgledom i poremećaja prehrane, dok nije potvrđen utjecaj vršnjaka.

Zanimljive rezultate pokazalo je istraživanje *web*-stranica koje promiču anoreksiju Ambrosi-Randić i sur. iz 2008. Ove stranice prikazuju anoreksiju u pozitivnom svjetlu i definiraju je kao životni stil, a ne kao poremećaj. Na stranicama su se promovirala ekstremno štetna ponašanja koja potiču upotrebu sredstava za mršavljenje, davali su se savjeti kako održati nisku tjelesnu masu, čak i kako prevariti roditelje i prikriti želju za mršavljenjem (Ambrosi-Randić i sur., 2008, str. 51).

U članku iz 2008. godine Knez, Pokrajac-Bulian i Peršić navode kako se poremećaji hranjenja smatraju trećom najučestalijom bolesti kod adolescenata te kako ove poremećaje treba tretirati kao vrlo ozbiljan problem. Prema autorima, najviša je

incidencija anoreksije kod djevojaka u dobi od 15 do 19 godina te je u toj dobnoj skupini u porastu. Autori također navode kako precizni epidemiološki podaci o broju osoba koje pate od poremećaja hranjenja za Hrvatsku ne postoje. I nadalje o rasprostranjenosti poremećaja jedenja kod nas nema preciznih podataka, već se spominju procjene. Primjerice, Sambol i Cikač (2015) procjenjuju da se radi od 35 000 do 45 000 osoba te da je svojom tjelesnom masom nezadovoljno oko 40 % dječaka i 50 % djevojčica u dobi od 15 godina.¹⁹

Značajan doprinos znanstvenoj obradi poremećaja jedenja kod nas predstavlja doktorska disertacija autorice Balabanić Mavrović (2022), u kojoj se, korištenjem kvalitativnog pristupa, ispituju društvena značenja žena oboljelih od anoreksije i bulimije, koja se vezuju uz rodne uloge te uz tijelo i hranu. Između ostalog, istraživanje je pokazalo kako je odnos sugovornica prema hrani vrlo složen. Uz hranu se vezuju brojna značenja te se često o hrani razmišlja u terminima čisto – prljavo. Kontrola hrane predstavlja pokušaj kontrole života. Mnoge sugovornice uz sebe i svoj život vezuju ideju kaosa koji se može kontrolirati samo rigidnim pravilima i restriktivnim jedenjem. Cilj je postići mršavo žensko tijelo koje je znak uspjeha, put do fizičke ljepote i privlačnosti te mršavost kao zaštitu od seksualne privlačnosti. Ako je mršavo tijelo pokazatelj uspješnosti, kontrole i moći, ono je za sugovornice izvor samopouzdanja.

ZAKLJUČAK

Poremećaji jedenja nastaju kao rezultat djelovanja mnogostrukih čimbenika, od kojih smo se u ovom članku fokusirali na rizike sociokulturne naravi. Obitelj, vršnjaci i mediji u različitim su istraživanjima i studijama potvrđeni kao čimbenici koji mogu utjecati na nastanak i razvoj poremećaja jedenja. Ideal mršavog tijela, koji promovira suvremena zapadna kultura, postao je snažan motivator stavova i ponašanja kojim se oblikuje tijelo. Tim utjecajima osobito su podložni adolescenti i mladi. U načelu, utjecaj sociokulturnih čimbenika manifestira se kroz nastanak nezadovoljstva tijelom, njegovim oblikom i tjelesnom masom te raznim ponašanjima kojima se ono mijenja i usklađuje s prevladavajućim kulturno uspostavljenim idealom.

Kada govorimo o društvenom i kulturnom okviru nastanka poremećaja jedenja važno je ukazati na društveni kontekst njihove eskalacije, a to su 1960-e godine,

¹⁹ Za ilustraciju mogu poslužiti i podaci koje nalazimo u tisku. Prema procjenama iz 2017. godine u našoj zemlji je od poremećaja hranjenja bolovalo 40 000 osoba (Danas.hr, 20. veljače 2017.). Procjene o epidemiološkoj rasprostranjenosti u 2022., kreću se između 25 000 i 35 000 osoba, a također se procjenjuje da se 80 % tih osoba ne liječi (Nacional, 21. listopada 2022.). No, neki izvori čak procjenjuju kako se radi o čak 90 000 osoba (Tesa, 2023.). Bez obzira na prilično različite procjene, stručnjaci uključeni u zdravstvenu skrb osoba s poremećajem jedenja potvrđuju kako njihov broj iz godine u godinu raste (Dulist, 21. veljače 2017.).

razdoblje snažnih društvenih previranja i procesa u zapadnim, razvijenim zemljama kao prvim društvima demokratizacije obilja i blagostanja među širim društvenim slojevima. Izuzev afirmacije potrošačkog društva i dostupnosti svega, društveni okvir snažnog porasta poremećaja jedenja čine i afirmacija individualizma, uspon popularne kulture, razvoj medija, promjene vrijednosti i smjena autoriteta. Ovi društvene promjene snažno su se odrazile na društvene strukture, institucije i grupe u kojima odrastaju djeca i formiraju se mlade osobe, oblikujući njihova ponašanja i društvene interakcije.

Posljednja desetljeća obilježilo je globalno širenje poremećaja jedenja, što se povezuje s kulturnom homogenizacijom, odnosno globalnim rasprostriranjem zapadnih društvenih i kulturnih obrazaca. Postoji slaganje kako poremećaji jedenja predstavljaju rastući problem (Keel i Klump, 2003; Littleton i Ollendick, 2003; Smink, van Hoeken i Hoek, 2012), do te mjere da se ubrajaju među najučestalije probleme javnog zdravlja koji pogađaju djevojke u adolescenciji i mladoj dobi (Latzer, Spivak-Lavi i Katz, 2015). Ozbiljnost problema potvrđuje i podatak da su ovi poremećaji treća kronična bolest po učestalosti u adolescentica i mladih žena s visokom smrtnošću (Perše, Crnković Ćuk i Žaja, 2022). Osobito zabrinjava što je život u uvjetima pandemije COVID-19 dodatno pogoršao stanje oboljelih i provocirao nove slučajeve, što dodatno potvrđuje važnost problema jer ga definira kao osjetljivog na poremećaje svakodnevne rutine, socijalnosti i društvenih interakcija.

Kao poseban rizik treba spomenuti društvene mreže i platforme na kojima se dijele vizualni sadržaji, koje su iznimno popularne među djecom i mladima. Društveno uspoređivanje na društvenim mrežama i platformama može uzrokovati ozbiljne posljedice na viđenje vlastitog tijela, samoprocjenu i identitet (Weber, 2020). Generacija Alfa, rođeni od 2010. godine, pokazala se osobito osjetljivom na pandemijsko razdoblje, a očekuje se kako će i u budućnosti biti ranjiva. Ova generacija odrasta u okruženju tehnologije te je od ranog djetinjstva izložena utjecajima virtualnih sadržaja. Oni dijele svoj život javno i bez granica. Među njima će, između ostaloga, dominirati kreativnost, nekonvencionalnost, želja za postignućima, autonomijom, natjecanjem, privlačenjem pažnje, ali i poduzimanje rizičnih ponašanja (Jha, 2020). Stoga je iznimno važno kod ove generacije razvijati medijsku pismenost.

U pogledu budućnosti, činjenica je da se problem poremećaja jedenja osvještava u javnom mnijenju. Budući da je ideal ljepote tijela povijesni fenomen, može se očekivati kako će se mijenjati u budućnosti. Neke naznake su već primjetne. Sve češće možemo vidjeti *plus size* modele, kao i prikaze ženskog tijela s oblinama u promidžbenim oglasima. Radi se, međutim, tek o nagovještavanju promjena izgleda ženskog tijela, dok je ideal mršavosti još uvijek masovno prisutan i društveno cijenjen. Naime, u vrijeme pisanja ovog teksta, mediji izvještavaju kako u ljekarnama

u Hrvatskoj vlada nestašica lijeka Ozempic za dijabetes tipa 2., koji koriste zdrave osobe kako bi smršavjele (Dnevnik.hr, 2023). Trend se proširio iz SAD-a, gdje su ga u svrhu mršavljenja koristile slavne osobe, koje mladima služe kao modeli oponašanja. Za spomenuti je i u medijima, sve učestalije nagovještaje povratka tzv. *herion chic* izgleda, koji najavljuju pretjerano mršavi modeli, a koji je bio popularan 1990-ih godina (New York Post, 2022). S druge strane, sve su prisutniji novi oblici poremećenog jedenja poput bigoreksije, kao usredotočenosti na postizanje mišićne mase, više prisutne među muškarcima ili ortoreksije, kao opsjednutosti zdravom hranom. Navedeni trendovi nalažu snažnu potrebu sustavnog istraživanja i praćenja promjena u prehrambenim ponašanjima osobito mlade populacije.

Kada je riječ o Hrvatskoj, postoji nedostatak preciznih podataka i saznanja. Čini se opravdanim tvrditi kako su poremećaji hranjenja kod nas trenutačno na marginama društvenog i institucijskog interesa. S ciljem poticanja interesa treba ukazati na težinu ovih poremećaja. Na mikrorazini, imaju dugotrajne i mnogostruke posljedice na osobu ugrožavajući njezino zdravlje i ostvarenje životnih ciljeva te negativno utječu na njene interakcije u društvenim grupama, osobito narušavajući odnose u obitelji. Osobe koje pate od ovih poremećaja često su stigmatizirane, prepuštene sebi i izvan mogućnosti sustavne zdravstvene i druge pomoći. Na makrorazini, poremećaji jedenja su rastući zdravstveni problem koji dugoročno opterećuje zdravstveni i socijalni sustav te se naposljetku negativno odražava na humani kapital. Stoga se nalaže potreba aktivnosti usmjerenih na informiranje i prevenciju kao i znanstvenog praćenja i istraživanja, u koja, s obzirom na uzročnost, trebaju biti uključene različite znanstvene discipline.

LITERATURA

- Ambrosi-Randić, N., Pokrajac-Bulian, A., Ogresta, J. i Lacovich, M. (2008). Poremećaji hranjenja i internet: analiza sadržaja hrvatskih web stranica. *Psihologijske teme*, 17(1), 37-55.
- American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. (2018). *Social Media and Teens*. https://www.aacap.org/AACAP/Families_and_Youth/Facts_for_Families/FFF-Guide/Social-Media-and-Teens-100.aspx (pristup: 8. ožujka 2023).
- American Psychiatric Association (2023). *What are Eating Disorders?*, <https://www.psychiatry.org/patients-families/eating-disorders/what-are-eating-disorders> (pristup: 21. travanj 2023.).
- Andersen, A. E. (2008). Ethical conflicts in the care of anorexia nervosa patients. *Eating Disorders Review*, 19(2). <https://eatingdisordersreview.com/ethical-conflicts-in-the-care-of-anorexia-nervosa-patients/>.
- Attia, E., Becker, A. E., Bryant-Waugh, R., Hoek, H. W., Kreipe, R. E., Marcus, M. D. i Wonderlich, S. (2013). Feeding and Eating Disorders in DSM-5. *American Journal of Psychiatry*, 170(11):1237-9. doi: 10.1176/appi.ajp.2013.13030326.
- Balabanić Mavrović, J. (2022). *Sociološki aspekti tijela, prehrane i očekivanja rodnih uloga kod žena oboljelih od poremećaja hranjenja*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Beauchamp, T. L. (1996). Načela u bioetici. *Društvena istraživanja*, 5(3-4) (23-24), 533-544.
- Bell, R. M. (1985). *Holly Anorexia*. Chicago: University of Chicago Press.

- Bianchi, A., Stanley, K. i Sutandar, K. (2021). The Ethical Defensibility of Harm Reduction and Eating Disorders, *The American Journal of Bioethics*, 21(7), 46-56. 10.1080/15265161.2020.1863509
- Bioethics.com. (2023). *Eating Disorders Among Teens More Severe Than Ever*. <https://bioethics.com/archives/69877> (pristup: 21. lipanj 2023).
- Bohon, C., i McCurdy, D. (2014). Ethics Commentary: Eating Disorders: Ethical Considerations in the Treatment of Eating Disorders, *Focus*, 12(4), 409-413. <https://doi.org/10.1176/appi.focus.120405>
- Cerniglia, L., Cimino, S., Tafà, M., Marzilli, E., Ballarotto, G. i Bracaglia, F. (2017). Family profiles in eating disorders: family functioning and psychopathology. *Psychology Research and Behavior Management*, 10, 305-312.
- Chung, A., Vieira, D., Donley, T., Tan, N., Jean-Louis G., Kiely, Gouley, K. i Seixas, A. (2021). Adolescent Peer Influence on Eating Behaviors via Social Media: Scoping Review. *Journal of Medical Internet Research*, 3, 23(6), e19697. 10.2196/19697.
- Crichton, P. (1996). Were the Roman Emperors Claudius and Vitellius bulimic? *International Journal of Eating Disorders*, 19(2), 203-207. 10.1002/(SICI)1098-108X(199603)19:2<203::AID-EAT11>3.0.CO;2-V
- Cooper, M., Reilly, E. E., Siegel, J. A., Coniglio, K., Sadeh-Sharvit, S., Pisetsky, E. M. i Anderson, L. M. (2022). Eating disorders during the COVID-19 pandemic and quarantine: an overview of risks and recommendations for treatment and early intervention. *Eating Disorders*, 30(1), 54-76. 10.1080/10640266.2020.1790271
- Corsaro, W. A. (2005). *The sociology of childhood*. London: Pine Forge Press.
- Costa-Font, J. i Jofre-Bonet, M. (2012). Anorexia, Body Image and Peer Effects: Evidence from a Sample of European Women. *Economica*, 80(317), 44-64. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.2011.00912.x>
- Culbert, K. M., Racine, S. E. i Klump, K. L. (2015). Research Review: What we have learned about the causes of eating disorders - a synthesis of sociocultural, psychological, and biological research. *Child Psychol Psychiatry*, 56(11), 1141-64. 10.1111/jcpp.12441
- Čović, A. (2011). Pojmovna razgraničenja: moral, etika, medicinska etika, bioetika, integrativna bioetika. U: A. Čović i M. Radonić (Ur.), *Bioetika i dijete. Moralne dileme u pedijatriji*, str. 11–24. Zagreb: Pergamena – Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju.
- Deloitte Access Economics. (2020). *The Social and Economic Cost of Eating Disorders in the United States of America: A Report for the Strategic Training Initiative for the Prevention of Eating Disorders and the Academy for Eating Disorders*, <https://www.hsph.harvard.edu/striped/report-economic-costs-of-eating-disorders/> (pristup:17. veljače 2023).
- Devoe, J. D., Han, A., Anderson, A., Katzman, D. K., Patten, S. B., Soumbasis, A., Flanagan, J., Paslakis, G., Vyver, E., Marcoux, G. i Dimitropoulos, G. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on eating disorders: A systematic review. *International Journal of Eating Disorders*, 56(1), 5-25. 10.1002/eat.23704
- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM-5 (2013). *American Psychiatric Association*, https://archive.org/details/info_munsha_DSM5 (pristup: 3. siječnja 2023).
- Danas.hr. (2017). *Alarmantno stanje: u Hrvatskoj sve više mladih boluje od poremećaja prehrane*, <https://danas.hr/zivot/psiha-i-zdravlje/alarmantno-stanje-u-hrvatskoj-sve-vise-mladih-boluje-od-poremeccaja-prehrane-184067ca-b9f0-11ec-acbf-0242ac120064> (pristup: 21. ožujka 2023).
- Dnevnik.hr. (2023). *Trend pokrenule zvijezde. Dijabetičari ljutiti - vlada nestašica lijeka jer ga neki koriste za mršavljenje: "Smatraju da su zakinuti"*, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/vlada-nestasisica-lijeka-ozempic-iako-je-za-secernu-bolest-ljudi-ga-koriste-za-mrsavljenje--769816.html> (pristup: 21. ožujka 2023).
- Dulist (2017). *Anoreksija, bulimija... Mladi sve ugroženiji poremećajima hranjenja!*, <https://dulist.hr/anoreksija-bulimija-mladi-sve-ugrozeniji-poremeccajima-hranjenja/388831/> (pristup: 21. ožujka 2023).
- Eikey, E. V. (2021). Effects of diet and fitness apps on eating disorder behaviours: qualitative study. *BJPsych Open*, 24. 7(5), e176. 10.1192/bjo.2021.1011

- Eisenberg, M. i Neumark-Sztainer, D. (2010). Friends' dieting and disordered eating behaviors among adolescents five years later: findings from project EAT. *Journal of Adolescent Health, 47*(1), 67-73. 10.1016/j.jadohealth.2009.12.030
- Field, A. E., Cheung, L., Wolf, A. M., Herzog, D. B., Gortmaker, S. L. i Colditz, G. A. (1999). Exposure to the mass media and weight concerns among girls. *Pediatrics, 103*(3), E36. 10.1542/peds.103.3.e36.
- Field, A. E., Camargo, C. A. Jr, Taylor, C. B., Berkey, C. S., Roberts, S. B. i Colditz, G. A. (2001). Peer, parent, and media influences on the development of weight concerns and frequent dieting among preadolescent and adolescent girls and boys. *Pediatrics, 107*(1), 54-60. 10.1542/peds.107.1.54
- Garner, D. M. (1993). Pathogenesis of anorexia nervosa. *Lancet, 26*, 341(8861),1631-5.
- Gibbons, P. (2001). The Relationship Between Eating Disorders and Socioeconomic Status: It's Not What You Think. *Journal Nutrition Noteworthy, 4*(1), <https://escholarship.org/uc/item/1k70k3fd> (pristup: 23. siječnja 2023).
- Gordon, R. A. (2001). Eating disorders East and West: A culture-bound syndrome unbound. U: Nasser, M., Katzman, M. A. i Gordon, R. A. (Ur.), *Eating disorders and cultures in transition* (str. 1–16). New York: Taylor i Francis.
- Groesz, L. M., Levine, M. P. i Murnen, S. K. (2002). The effect of experimental presentation of thin media images on body satisfaction: A meta-analytic review. *International Journal of Eating Disorders, 31*(1), 1–16.
- Hesse-Biber, S., Leavy, P., Quinn, C. E., i Zoino, J. (2006). The mass marketing of disordered eating and Eating Disorders: The social psychology of women, thinness and culture. *Women's Studies International Forum, 29*(2), 208–224.
- Ho, S. S., Lee, E. W. J., i Liao, Y. (2016). Social Network Sites, Friends, and Celebrities: The Roles of Social Comparison and Celebrity Involvement in Adolescents' Body Image Dissatisfaction. *Social Media and Society, 2*(3). <https://doi.org/10.1177/205630511666642>.
- Hoek, H. W. (2013). Classification, epidemiology and treatment of DSM-5 feeding and eating disorders. *Current Opinion in Psychiatry, 26*(6), 529-31. 10.1097/YCO.0b013e328365b656
- Hogan, M. J. i Strasburger, V. C. (2008). Body image, eating disorders, and the media. *Adolesc Med State Art Rev., 19*(3), 521-46.
- Hosseinzadeh, P., Zareipour, M., Baljani, E. i Moradali, M. R. (2022). Social Consequences of the COVID-19 Pandemic. A Systematic Review. *Invest Educ Enferm, 40*(1), 10. 10.17533/udea.iee.v40n1e10
- Huryk, K. M., Drury, C. R., i Loeb, K. L. (2021). Diseases of affluence? A systematic review of the literature on socioeconomic diversity in eating disorders. *Eating Behaviors, 43*,101548. <https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2021.101548>
- International Classification of Diseases, Classification of Mental and Behavioural Disorders (ICD-11) (2018). <https://www.who.int/standards/classifications/classification-of-diseases> (pristup: 14. veljače 2023).
- INSIDEOUT. Institute for Eating disorders. *What are the Diagnostic Criteria for Feeding and Eating Disorders?* (2023). <https://insideoutinstitute.org.au/assets/dsm-5-tr-criteria.pdf> (pristup: 22. siječnja 2024).
- Jha, A. K. (2020). *Understanding generation alpha*, <https://osf.io/d2e8g/> (pristup: 17. svibanj 2023).
- Katzman, D. K. (2021). The COVID-19 Pandemic and Eating Disorders: A Wake-Up Call for the Future of Eating Disorders Among Adolescents and Young Adults. *Journal of Adolescent Health, 69*(4), 535–537. 10.1016/j.jadohealth.2021.07.014
- Katzmarzyk, P., i Davis, C. (2001). Thinness and body shape of Playboy centerfolds from 1978 to 1998. *International Journal of Obesity, 25*(4), 590–592. <https://doi.org/10.1038/sj.sjo.0801571>
- Keel, P.K., Heatherton, T. F., Harnden, J. L. i Hornig, C. D. (1997). Mothers, Fathers, and Daughters: Dieting and disordered eating. *Eating Disorders, 5*(3), 216-228. <https://doi.org/10.1080/10640269708249227>

- Keel, P. K., i Klump, K. L. (2003). Are eating disorders culture-bound syndromes? Implications for conceptualizing their etiology. *Psychological Bulletin*, 129(5), 747–769. 10.1037/0033-2909.129.5.747
- Knez, R., Pokrajac-Bulian, A. i Peršić, M. (2008). Epidemiologija poremećaja hranjenja u djece i adolescenata. *Paediatrica Croatica*, 52 (1), Supplement 1, 111–115.
- Kuhar, M. (2005). Medijske reprezentacije tjelesnog izgleda i samopredodžba mladih. *Medijska istraživanja: znanstveno stručni časopis za novinstvo i medije*, 1(1), 97–112.
- Latzer, Y., Spivak-Lavi, Z., i Katz, R. (2015). Disordered eating and media exposure among adolescent girls: the role of parental involvement and sense of empowerment. *International Journal of Adolescence and Youth*, 20(3), 375–391. <https://doi.org/10.1080/02673843.2015.1014925>
- Livazović, G. i Mudrinić, I. (2017). Nezadovoljstvo tjelesnim izgledom i ponašanja povezana s poremećajima u prehrani adolescenata. *Kriminologija & socijalna integracija*, 25(1), 71–89. <https://doi.org/10.31299/ksi.25.1.3>
- Littleton, H. L., i Ollendick, T. (2003). Negative body image and disordered eating behavior in children and adolescents: What places youth at risk and how can these problems be prevented? *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6(1), 51–66. 10.1023/a:1022266017046
- Lee, S. (1996). Reconsidering the status of anorexia nervosa as a western culture-bound syndrome. *Social Science & Medicine*, 42(1), 21–34. 10.1016/0277-9536(95)00074-7
- Lewallen, J. i Behm-Morawitz, E. (2016). Pinterest or Thinterest?: Social Comparison and Body Image on Social Media. *Social Media + Society*, 2(1). <https://doi.org/10.1177/2056305116640>
- Levická, K., Kovalčíková, N., i Kováčová, L. (2014). Incidence of eating disorders in family environment in high school adolescents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 132, 391–397. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.327>
- Logrieco, G., Marchili, M. R., Roversi, M. i Villani, A. (2021). The Paradox of Tik Tok Anti-Pro-Anorexia Videos: How Social Media Can Promote Non-Suicidal Self-Injury and Anorexia. *Int J Environ Res Public Health*, 18(3), 1041. 10.3390/ijerph18031041
- López-Guimerà, G., Levine, M. P. i Sánchez-Carracedo, D. (2010). Influence of mass media on body image and eating disordered attitudes and behaviors in females: A review of effects and processes. *Media Psychology*, 13(4), 387–416. <https://doi.org/10.1080/15213269.2010.525737>
- Quiles Marcos, Y., Quiles Sebastián M.J., Pamies Aubalat L., Botella, Ausina J. i Treasure J. (2013). Peer and family influence in eating disorders: A meta-analysis. *European Psychiatry*, 28(4), 199–206. 10.1016/j.eurpsy.2012.03.005
- McLean, C., Utpala, R., i Sharp, G. (2022). The impacts of COVID-19 on eating disorders and disordered eating: A mixed studies systematic review and implications. *Front Psychol*, 13, 926709. 10.3389/fpsyg.2022.926709
- Meyer, T.A. i Gast, J. (2008). The Effects of Peer Influence on Disordered Eating Behavior. *The Journal of School Nursing*, 24(1), 36–42. 10.1177/10598405080240010601
- Miller, M. N., i Pumariega, A. J. (2001). Culture and eating disorders: A historical and cross-cultural review. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 64(2), 93–110. 10.1521/psyc.64.2.93.18621
- Morris, A.M. i Katzman, D.K. (2003). The impact of the media on eating disorders in children and adolescents. *Paediatrics & Child Health*, 8(5), 287–9. 10.1093/pch/8.5.287
- Nacional. (2022). U Hrvatskoj čak 25 do 35 tisuća ljudi ima neki poremećaj hranjenja, <https://www.nacional.hr/u-hrvatskoj-cak-25-do-35-tisuca-ljudi-ima-neki-poremecej-hranjenja/> (pristup: 21. ožujka 2023).
- Nagel, K. L. i Jones, K. H. (1992). Sociological factors in the development of eating disorders. *Adolescence*, 27(105), 107–13.
- New York Post (2022). *Bye-Bye Booty: Herion Chic is Back*. <https://nypost.com/2022/11/02/heroin-chic-is-back-and-curvy-bodies-big-butts-are-out/> (pristup: 4. siječnja 2024).
- Oksanen, A., Garcia, D., Sirola, A., Näsi, M., Kaakinen, M., Keipi i T., Räsänen, P. (2015). Pro-Anorexia and Anti-Pro-Anorexia Videos on YouTube: Sentiment Analysis of User Responses. *Journal of Medical*

- Internet Research*, 17(11), e256, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4704949/> (pristup: 28. prosinca 2023).
- Pew Research Center. (2022). *Teens, Social Media and Technology*, <https://www.pewresearch.org/internet/2022/08/10/teens-social-media-and-technology-2022/> (pristup: 26. veljače 2023).
- Pike, K. M. i Striegel-Moore, R. H. (1997). Disordered eating and eating disorders. U: S. J. Gallant, G. P. Keita i R. Royak-Schaler, (Ur.), *Health care for women: Psychological, social, and behavioral influences* (str. 97–114). American Psychological Association.
- Perše, B., Crnković Ćuk, M. i Žaja, O. (2022). Atipična anoreksija nervoza – bitno je oku nevidljivo. *Liječnički Vjesnik*, 144(1), 115–120. <https://doi.org/10.26800/LV-144-sup1-17>
- Pokrajac-Bulian, A., Mohorić, T. i Đurović, D. (2007). Odstupajuće navike hranjenja, nezadovoljstvo tijelom i učestalost provođenja dijete kod hrvatskih srednjoškolaca. *Psihologijske teme*, 16(1), 27–46.
- Potter, van R. (1971). *Bioethics: Bridge to the Future*. New York: Prentice-Hall.
- Prince, R. (1985). The concept of culture-bound syndromes: Anorexia Nervosa and brain-fag. *Social Science & Medicine*, 21(2):197-203. 10.1016/0277-9536(85)90089-9
- Prince, R., i Thebaud, E. F. (1983). Is Anorexia Nervosa a Culture-Bound Syndrome? *Transcultural Psychiatric Research Review*, 20(7), 725-30. 10.1016/0277-9536(85)90062-0
- Rayner, K., Schniering, C., Rapee, R., Taylor, A. i Hutchinson, D. (2013). Adolescent girls' friendship networks, body dissatisfaction, and disordered eating: examining selection and socialization processes. *Journal of Abnormal Psychology*, 122(1), 93-104. 10.1037/a0029304
- Rodgers, R. F., Lombardo, C., Cerolini, S., Franko, D.L., Omori, M., Fuller-Tyszkiewicz, M., Linardon, J., Courtet, P. i Guillaume, S. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on eating disorder risk and symptoms. *International Journal of Eating Disorders*, 53(7), 1166-1170. <https://doi.org/10.1002/eat.23318>
- Sambol, K. i Cikač, T. (2015). Anoreksija i bulimija nervoza – rano otkrivanje i liječenje u obiteljskoj medicini. *Medicus*, 24(2 ASK niske doze), 165-171.
- Sarvananda, L. (2020). A Review of Causing Factors of Sociology Food: Eating Disorder. *International Journal of Celiac Disease*, 8(1), 5-9. 10.12691/ijcd-8-1-2
- Schlegl, S., Maier, J., Meule, A. i Voderholzer, U. (2020). Eating disorders in times of the COVID-19 pandemic-Results from an online survey of patients with anorexia nervosa. *International Journal of Eating Disorders*, 53(11), 1791-1800. 10.1002/eat.23374
- Scott, G. G., Pinkosova, Z., Jardine, E. i Hand, C. J. (2023). "Thinstagram": image content and observer body satisfaction influence the when and where of eye movements during Instagram image viewing. *Computers in Human Behavior*, 138, 107464. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107464>
- Scodellaro, C., Pan Ké Shon, J. L. i Legleye, S. (2017). Disorders in Social Relationships. The Case of Anorexia and Bulimia, *Revue française de sociologie*, 58(1), 7-40. <https://doi.org/10.3917/rfs.581.0007>
- Smink, F. R., van Hoeken, D. i Hoek, H. W. (2012). Epidemiology of eating disorders: incidence, prevalence and mortality rates. *Current Psychiatry Reports*, 14(4):406-14. 10.1007/s11920-012-0282-y
- Spettigue, W., Obeid, N., Erbach, M., Feder, S., Finner, N., Harrison, M.E., Isserlin, L., Robinskon, A. i Norris, M. L. (2021). The impact of COVID-19 on adolescents with eating disorders: a cohort study. *Journal of Eating Disorders*, 4, 9(1), 65. 10.1186/s40337-021-00419-3
- Stern, J. M. (2018). Transcultural aspects of eating disorders and body image disturbance. *Nordic Journal of Psychiatry*, 72(sup1), S23-S26. 10.1080/08039488.2018.1525642
- Stice, E. (1998). Modeling of eating pathology and social reinforcement of the thin-ideal predict onset of bulimic symptoms. *Behaviour Research and Therapy*, 36(10), 931-44. 10.1016/s0005-7967(98)00074-6
- Stice, E., Marti, C. N. i Durant, S. (2011). Risk factors for onset of eating disorders: evidence of multiple risk pathways from an 8-year prospective study. *Behaviour Research and Therapy*, 49(10), 622-7. 10.1016/j.brat.2011.06.009

- Svjetska zdravstvena organizacija. (2022). *COVID-19 pandemic triggers 25% increase in prevalence of anxiety and depression worldwide*, <https://www.who.int/news/item/02-03-2022-covid-19-pandemic-triggers-25-increase-in-prevalence-of-anxiety-and-depression-worldwide> (pristup: 25. veljače 2023).
- Swami, V. (2015). Cultural influences on body size ideals: Unpacking the impact of Westernization and modernization. *European Psychologist*, 20(1), 44–51. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000150>
- Swartz, L. (1985). Anorexia nervosa as a culture-bound syndrome. *Social Science & Medicine*, 20(7), 725–730. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(85\)90062-0](https://doi.org/10.1016/0277-9536(85)90062-0)
- Taquet, M., Geddes, J. R., Sierra, L. i Harrison, P. J. (2021). Incidence and outcomes of eating disorders during the COVID-19 pandemic. *The British Journal of Psychiatry British*, 27, 220(5), 1-3. doi: 10.1192/bjp.2021.105
- ten Have, H. A. (2012). Potter's notion of bioethics. *Kennedy Inst Ethics J.*, 22(1), 59-82. 10.1353/ken.2012.0003
- Tesa. Psihološki centar. (bez dat.) *Poremećaji hranjenja- što su, tko su najčešće oboljeli, kako se liječe?*, <https://www.tesa.hr/poremeccaji-hranjenja-sto-su-tko-su-najcesce-obiljeli-kako-se-lijecel/> (pristup: 21. travnja 2023).
- Tesser, A. (1988). Toward a self-evaluation maintenance model of social behavior. U: L. Berkowitz, (Ur.), *Advances in experimental social psychology, Social psychological studies of the self: Perspectives and programs*, 21, 181–227. Academic Press.
- The Encyclopedia of World Problems & Human Potential. (2020). *Eating disorders*, <http://encyclopedia.uia.org/en/problem/132791> (pristup: 21. travnja 2023).
- The London Centre for Eating Disorders and Body Image. (2022). *When does disordered eating become an eating disorder?*, <https://www.thelondoncentre.co.uk/the-blog/disordered-eating-vs-eating-disorder> (pristup: 3. ožujka 2023).
- Tothova, L. (2019). Eating disorders in adolescence: social causes and consequences, *Ad alta Journal of Interdisciplinary Research*, 9(2), 354-357.
- UAMS, Department of Pediatrics, Section of Adolescent Medicine, <https://medicine.uams.edu/pediatrics/specialties/sections/adolescent-medicine/patient-care/eating-disorders/prevalence/#:~:text=Approximately%2090%25%20of%20those%20who,highest%20incidence%20of%20eating%20disorders> (pristup: 29. prosinca 2023).
- Vidović, V. (2009). Poremećaji hranjenja i jedenja u ranoj dojenačkoj dobi, djetinjstvu i adolescenciji, *Medicus*, 18(2), 185-191.
- European Education and Culture Executive Agency (2022). *Ujeca COVID-19 pandemije na mentalno zdravlje mladih*, <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/publications/the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-the-mental-health-of-young-people> (pristup: 5. ožujka 2023).
- Vincent, M. A., i McCabe, M. P. (2000). Gender differences among adolescents in family, and peer influences on body dissatisfaction, weight loss, and binge eating behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(2), 205–221. <https://doi.org/10.1023/A:1005156616173>.
- Weber, E. (2020). *Exploring how Gen Z will suffer an identity crisis: Excessive social comparison and communication on Instagram*. Debating Communities and Networks 11 Conference 2020 at Curtin University, <https://networkconference.netstudies.org/2020Curtin/> (pristup: 21. travnja 2023).
- Wu, J., Liu, J., Li, S., Ma, H., i Wang Y. (2020). Trends in the prevalence and disability adjusted life years of eating disorders from 1990 to 2017: results from the Global Burden of Disease Study. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 7, 29, e191. 10.1017/S2045796020001055
- Zagorac, I. i Jurić, H. (2008). Bioetika u Hrvatskoj. *Filozofska istraživanja*, 28(3), 601-611.
- Zalta, A. K., i Keel, P. K. (2006). Peer influence on bulimic symptoms in college students. *Journal of Abnormal Psychology*, 115(1), 185–189. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.115.1.185>
- Zipfel, S., Schmidt, U. i Giel, K.E. (2022). The hidden burden of eating disorders during the COVID-19 pandemic. *Lancet Psychiatry*, 9(1), 9-11. 10.1016/S2215-0366(21)00435-1

Sociocultural Pressures in the Development of Eating Disorders – A Sociological Perspective

SUMMARY

Eating disorders escalated in Western, developed countries in the 1960s, which is when systematic studies on them began. In recent decades, eating disorders become a global phenomenon, which is linked with the spread of Western cultural patterns and beauty ideals. Eating disorders have multiple causes - they stem from biological, psychological, and sociocultural influences. Eating disorders mostly develop during adolescence, when young people become preoccupied with their appearance and body image. This paper uses the sociological approach with a focus on sociocultural risk factors. Peer groups, family, and media can influence dissatisfaction with body appearance and body weight. Peers are an important reference group. Numerous studies have confirmed that peer pressure can be a motive for the development of eating disorders. Family relationships, family environment, and parental expectations can influence the perception of body weight and children's eating habits. Media pressure is evident through the presentation of a thin appearance that ensures acceptance and success. In recent years, research has focused on the influence of social media. Societal measures during the period of the COVID-19 pandemic negatively affected eating disorders. Considering the nature of eating disorders, ethical dilemmas arise during treatment. In Croatia, eating disorders are socially neglected and insufficiently researched, with unknown dimensions of frequency and prevalence. Estimates of the number of people with the disorder vary, however, there is agreement on the escalation of eating disorders and the lowering of the age limit. Eating disorders threaten the health and achievement of a person's life goals, and most often negatively affect relationships in social groups in which an individual interacts. At the societal level, eating disorders are a significant health problem that burdens the health and social system in the long term and affects the human capital. In conclusion, eating disorders are viewed in a social context.

Keywords: sociocultural risks, eating disorders, peers, media, family, COVID-19 pandemic, Croatia, bioethics.